С.Л.Брайченко

Сучасні антропонімічні уподобання українців Одещини та реальне ім'янаречення протягом XX ст. (жіночі імена)

Антропонімісти приділяють все більше уваги вивченню реальної динаміки особових імен у часі. Протягом останніх десятиріч ця тема розробляється дуже активно. Регулярно виходять праці, в яких аналізується рух імен на матеріалі різних регіонів.

Таким чином досліджувався іменник Буковини (Л.В.Кракалія), Миколаївщини (Т.Д.Космакова), Одеси (Л.Л.Зайчикова, Л.А. Купцова), півдня України (О.Ю.Карпенко), Одеської області (О.Ю.Касім), Херсона (Р.В.Петрова), Ізмаїла (Д.О.Жмурко), Гуцульщини (С.П.Павелко), Білорусії (Н.В.Бірілло), Пензи (В.Д.Бондалетов), Свердловська (Т. А.Короткова), Горького (Т.І.Окорокова), Волгограда (Б.Г.Сирова), Москви (А.Я.Шайкевич) та ін.

Праці згаданих дослідників присвячені антропонімічній статистиці, на основі якої вивчаються як темпоральні зміни стану та структури антропонімічної системи, так і динаміка вжитку певних особових імен.

Сучасні дослідники багато уваги приділяють аналізу реально вживаних імен, які людина офіційно одержує по народженні. Але оскільки антропоніми – складний соціальний феномен, що «є така частина лексики..., яка тісно пов'язана з проблемами суспільства і зумовлена соціально-історичними та соціокультурними чинниками» [1:5], то це вимагає й інших підходів до їх вивчення. Я аналізую не реально вживані імена, а такі, що подобаються людям і суб'єктивно оцінюються як найкращі. Я оперую цифрами симпатій, а не ім'явжитків.

Матеріалами для дослідження слугували 5 000 анкет, зібраних студентами філологічного факультету ОДУ в 1993-1996 рр. під час проведення соціолінгвістичної практики. Кожен учасник практики зібрав від 50-ти інформантів дані про 10 імен, які йому подобаються найбільше. Вивчивши ці анкети, я нарахувала 654 жіночих імені (434 – офіційні найменування, решта – гіпокористики та демінутиви), що згадувалися 49055 разів. При аналізі враховувався вік інфор-

мантів, що дозволило розташувати всі антропоніми у вікових групах. Ступінь привабливості кожного імені визначив його частотність.

Спробуємо на матеріалі жіночих імен визначити спільне та відмінне у сучасних уподобаннях (СУ) та вжитку антропонімів у реальному ім'янареченні (РІ). Для порівняння залучено дослідження Л.П.Зайчикової, котра розглядає імена одеситів, які надавалися новонародженим протягом XX ст.

Звичайно, люди, які давали імена новонародженим на кожному хронологічному зрізі, і люди, які ці імена одержували, – це різні люди. І виявляється, що між частотним розподілом реального іменника й сучасними антропонімічними смаками носіїв цього іменника існує виразна різниця, хоч встановлюється водночас і безперечний зв'язок. Зупинимося на детальному розгляді розбіжностей між СУ та РІ, що спостерігаються як на кількісному, так і на якісному рівнях.

При зіставленні реальних особових імен Одеси із симпатіями наших інформантів виокремлюються такі групи антропонімів:

1. Спільні імена, зафіксовані в СУ та РІ (з IV по XI зрізи)[1].

Вони становлять 34,3% від загальної кількості жіночих найменувань, що трапилися в СУ та РІ.

2. Імена, присутні лише в СУ – 46,1%.

3. Імена, зафіксовані тільки в РІ – 10,8%.

4. Антропоніми, що реєструвалися в РІ до IV зрізу:

а) відсутні в СУ – 5,3%, б) зустрічаються в СУ – 3,5%.

Кожна із розглядуваних груп характеризується специфічними особливостями, має певне функціональне навантаження і дозволяє робити висновки про майбутній ужиток антропонімів,

Найцікавішим уважаю асортимент імен, притаманних тільки СУ, оскільки саме їм належить майбутнє. Ця група має найвищі кількісні показники – 46,1%. Кількісні та якісні особливості таких імен дуже важливі, тому розглянемо їх якнайдокладніше.

Представники різних поколінь наприкінці XX ст. пропонують різноманітний репертуар антропонімів, у чому відобразилося прагнення розширити офіційний іменник українців, якому «притаманна надмірна замкнутість і тенденційний консерватизм» [2:38]. У наших матеріалах такі найменування не відзначаються високою активністю, посідаючи місця в периферійній частині симпатій – серед непопулярних та одиничних імен.

[1] За матеріалами Л.П.Зайчикової іменник 20-х рр. належить до IV зрізу.

Сучасні антропонімічні смаки інформантів виявилися досить своєрідними: одні анкетовані віддають перевагу старим календарним іменам, другі – симпатизують новим найменуванням, серед яких панівне місце займають ультрамодні запозичення, а треті вдаються до індивідуального ім'ятворення. На різноманітності іменного репертуару, зафіксованого тільки серед СУ, у наш час продовжують позначатися результати демократизації у виборі імен, яка намітилася ще на початку XIX ст.

Фонд імен, притаманних лише СУ, характеризується багатством старих календарних імен та їх народних форм: *Агнеса, Агнісія, Аділа, Аксенія, Акулина, Антонида, Віринея, Гафія, Горпина, Дарина, Дебора, Єва, Євангеліна, Євпраксія, Калина, Капітоліна, Килина, Конкордія, Ликера, Лук'яна, Мар'яна, Мокрина, Одар'я, Онисія, Павлина, Пистомія, Регіна, Руфіна, Секлета, Уліта, Уляна, Устина, Фаїна, Юстина/Юстинія.* Ці давні християнські імена у минулому були досить поширеними, але в наш час майже нікому не нав'язуються. Проте вони визнані деякими інформантами як найкращі, що пов'язано з індивідуальним смаком чи сімейними традиціями.

Група імен, специфічних тільки для СУ, включила до свого складу етимологічно прозорі прекрасні слов'янські автохтоніми – *Богдана, Бронислава, Владимира, В'ячеслава, Зорина, Злата, Зореслава, Любава, Любина, Любомира, Милана, Милена, Ростислава, Ружена, Святослава, Таміла, Ярослава.* Присутність у складі СУ таких гарних імен, які не потребують розшифровки, спеціального тлумачення, свідчить про витончений народний смак інформантів, їх почуття прекрасного.

В.А.Щаніцин зазначав, що такі «гарні, змістовні, милозвучні імена становлять міцну основу для різноманіття імен, для підвищення естетичної привабливості і значимості ім'янаречення» [7:54].

На фоні класичних найменувань різко виділяються нові імена, поява яких пов'язана з культурними та соціально-історичними про-

цесами. Їх можна розглядати в таких групах:

а/ нові іменні одиниці, які утворилися на рідномовному ґрунті (*Зоряна, Іва, Малина*, в тому числі й так звані «революційні» імена – *Віорела, Владлена, Декабрина, Зоря, Іскра, Ноябрина, Революція, Рената*), і нові форми існуючих найменувань: похідні від чоловічих – *Анатолія, Василина, Віктора, Віталина, Віталія, Іванна, Герасима, Євгена, Людвіга, Михайлина, Ореста, Романія, Романна, Саїда, Степана, Юхимія, Якимина*; колишні гіпокористики, демінутиви й розмовні форми імен, які, одержавши позитивний імідж, змогли пробитися до офі-ційних найменувань – *Алеся, Берта, Вівдя, Віта, Грета, Їга, Іда, Лана, Леся, Онися, Орися, Палажка, Параска, Сандра, Стася, Стеха, Ярина*;

б/ численною виявилася група екзотичних оригінальних імен із виразно іншомовним забарвленням. Такі антропоніми активно включилися до складу нових, «символізуючи ідею міжнародної солідарності» [5:73] і склали «найміцніший потік у розмиванні старого ім'яслову» [7:47]. Їх активності значною мірою сприяють література, кіно, розширення міжнародних зв'язків, розвиток культури та ін. Це стосується таких імен, як *Аделаїда, Аделіна, Адель, Альбертіна, Альміра, Анджела, Ауріка, Барбара, Белла, Ванга, Ванесса, Вірджинія, Гелена, Горгіна, Гіта, Глорія, Гюзель, Гульнара, Данна, Джастіна, Джоанна, Джуліанна, Джулія, Еллада, Ельвіна, Ельза, Еріка, Естеліта, Естер, Жозефіна, Жоржетта, Зіта, Івона, Ізабель, Ізаура, Ілона, Камелія, Каміла, Кароліна, Катрін, Кет, Кетті, Климентина, Лейла, Леопольдіна, Лізабет, Лолла, Лорена, Луїза, Мадлена, Маргарет, Маріна, Марісабель, Марлін, Марчелла, Матільда, Мері, Мірабелла. Ніколетта, Ракель, Розалія, Роксана, Русана/Русина, Саманта, Сантана, Симона, Сінді, Софіко, Стелла, Стефані, Суліко, Фатіма, Шарлотта, Юзефа, Ядвіга, Ярміла.* Найкращі з них, найприємніші за звучанням, зокрема такі, як *Альміра, Ілона, Каміла, Кароліна, Луїза, Розалія, Стелла, Ельвіна*, зайняли порівняно міцні позиції в наших матеріалах.

З цього приводу О.П.Журавльов зазначає, що «помітний вплив на долю іншомовних слів має їх звучання. Фонетична мотивація стає для них дуже важливою, оскільки всі інші види мотивації (семантична, морфологічна) під час переходу із однієї мови в іншу слово

втрачає» [3:63]. Підтвердженням цієї думки можна вважати, наприклад, зафіксоване серед СУ запозичене ім'я *Лолла*, яке у перекладі з латинської мови означає «бур'ян» [6:543]. А з'явилося воно в одній з наших анкет як найкраще, напевно, лише завдяки приємному звучанню.

Широко представлені серед СУ імена з відомих літературних і музичних творів (*Ассоль, Герда, Джейн, Джемма, Дженні, Джульєтта, Есмеральда, Ізольда, Кармен, Керрі, Лаура, Лінда, Лючія, Марго, Нанна, Роксолана, Сільва, Ярославна*) та імена відомих естрадних співаків (*Азіза, Джесіка, Едіта, Лайма, Мариля, Патрісія*). Трапилися тут також імена з давньогрецької та давньоримської міфології – *Аврора, Афіна, Афродіта, Венера, Ніка, Юнона.*

Мода на старовину повернула до обігу «добре забуті» старі найменування, які нині сприймаються як нові: *Августа/Августина, Антонія, Сарра, Стефанія, Цецилія.*

До складу імен, специфічних тільки для СУ, увійшло декілька іменних одиниць, не зафіксованих у словниках власних імен – *Азаліна* (можливо, це контамінація імен *Аза* і *Ліна*), *Альміна* (нім. *Альма*), *Гіза* (нім. *Гізелла*), *Гузея* (тюрк. *Гюзель*), *Евелана, Едуардсія, Карелія* (очевидно, це перекручення церковного *Калерія* або ж відтопонімічне утворення), *Лібретта, Ліліта, Оделла* (нім. *Ода*), *Рекха, Саріодонна.*

На мій погляд, заслуговують на увагу й імена, які зустрічалися в іменнику Одеси тільки до IV зрізу (тобто до 20-х рр.), проте фіксуються серед сучасних антропонімічних симпатій. Це старі календарні імена *Агрипина, Андріана, Анфеса, Валер'яна, Глафіра, Домна/Домніка, Єфимія, Лукія, Мавра, Німфидора, Соломія, Христина*; слов'янський автохтонім *Владислава* й нові імена *Жанетта, Ія.* Як бачимо, більшість із них – це давні церковні найменування, присутність яких свідчить про відродження давнього антропонімічного фонду. Існування таких імен у наших матеріалах, які знайшли прихильників не лише серед представників старшого покоління, а й молоді, дає можливість сподіватися на відновлення їх ужитку і в майбутньому.

Таким чином, результати вивчення жіночих імен, зафіксованих лише в наших матеріалах, дозволяють сподіватися, що найближчим

часом висококонцентрований сучасний іменник активно розширюва-тиметься у різних напрямках – як за рахунок забутих старих найменувань, що вийшли з ужитку, так і завдяки іменам-неологізмам. Але зважаючи на якісний бік складу антропонімів даної групи, де домінуюча роль відведена новим найменуванням, зокрема з виразно іншомовним забарвленням, можна прогнозувати вжиток таких антропонімів й у майбутньому, що збагатить, урізноманітнить достатньо стійкий сучасний іменник українців.

1. Агеева Р.А. Социолиигвистический аспект имени собственного.-М.,1984.

2. Белей Л.О. Літературно-художня антропонімія як джерело розвитку національного іменника українців // Мовознавство.-1993.-№3.

3. Журавлев А.П. Звук й смисл.-М.,1991.

4. Зайчикова Л.П. Русский имениик г.Одессы: Дис. ... канд. филол. наук. Приложние.-Одесса,1986.

5. Суперанская А.В. Новые имена//Наука и жизнь.-1991.-№8.

6. Тихонов А.Н. Словарь русских личных имен.-М.,1995.

7. Щаницын В.А. Народные личные имена.-М.,1989.

Н.Ф.Босак

До проблеми переносу вимовних навичок при опануванні близькоспорідненою мовою (на матеріалі навчання студентів української фонетики)

Спостереження за усним мовленням студентів свідчать про те, що навички неправильної української вимови значно важче підлягають виправленню та корекції з боку викладача, аніж їх попередження. При докладному дослідженні причин даного явища нами було встановлено деякі психологічні особливості опанування спорідненою мовою, які виникають через перенесення навичок рідної мови (російської) в мовлення українською. На наш погляд, такі перенесення можливі в силу дії основних чинників:

а) «уявної тотожності» в лінгвістичній свідомості студента, що виникає в результаті труднощів при розподілі відмінностей на фоні